УДК 811.111'373.611
DOI https://doi.org/10.32841/2409-1154.2019.42.2.11

Гольцова М. Г.,
кандидат філологічних наук,
доцент кафедри романо-германських мов і перекладу
Національного університету біоресурсів і природокористування України

ГОЛОФРАЗИС ЯК СПОСІБ ОКАЗІОНАЛЬНОГО СЛОВОТВОРЕННЯ В АНГЛІЙСЬКІЙ МОВІ

Анотація. У статті досліджено особливості функціонування голофразисних конструкцій у мовленні сучасних англійських письменників.

Актуальність наукової розвідки зумовлена зростанням кількості голофразисних оказіональних лексичних одиниць у художній літературі та необхідністю їх системного аналізу. Часте вживання досліджуваних конструкцій пояснюється низкою лінгвістичних та екстралінгвістичних причин: прагненням урізноманітнити художній стиль новими незвичними виразами, більш влучно та лаконічно передати поняття, стани, почуття, які неможливо конкретно описати.

Метою дослідження є аналіз особливостей функціонування голофразисних конструкцій у сучасній англомовній літературі. Для досягнення цієї мети застосовано методи індукції та дедукції, аналізу та синтезу, словотвірного аналізу та лінгвістичної дефініції.

Матеріалом дослідження стали голофразисні конструкції, зібрані методом суцільної вибірки із творів англомовної художньої літератури сучасних авторів.

У статті голофразис визначаємо як оказіональний різновид лексико-синтаксичного способу словотворення; це перетворення синтаксичної одиниці на лексичну, що посилює художню експресивність, лаконічність та влучність вираження думки.

У досліджуваному матеріалі представлено номінативні та атрибутивні голофразисні конструкції з різним стилістичним навантаженням. Номінативні голофразисні конструкції називають певні поняття та явища дійсності, надаючи їм більшої експресивності та самобутності. Атрибутивні голофразисні конструкції утворюються для увиразнення якості об'єкта за допомогою лексико-семантичних і морфологічних засобів. Визначальними рисами голофразисних конструкцій є їх самоконтекстуальність, ампліфікаційний характер та здатність економити мовні зусилля.

Голофразисні конструкції виконують різні функції в художній літературі, а саме: номінативну, що полягає в найменуванні предметів, явищ, персонажів твору; дескриптивну, оскільки надають характеристику персонажам, описують їх емоції. Важливою є функція економії мовних засобів, оскільки голофразисні конструкції більш лаконічно виражають думку. Голофразисні конструкції увиразнюють зміст твору та відіграють важливу роль у творенні індивідуально-авторського стилю.

Ключові слова: оказіоналізм, голофразис, голофразисна конструкція, оказіональне словотворення, оказіональна лексична одиниця.

Постановка проблеми. Основною ознакою мови як живого організму є її постійний розвиток, зокрема і на рівні словотворення. Мова стає мобільнішою, швидко реагує на певну ситуацію спілкування, створює умови для відповідних змін і, зрештою, модифікує мовленнєву поведінку носіїв. Найголовнішою умовою її існування та розвитку є поява слів, якими називають нові поняття, явища, зміни в суспільстві. Чимала кількість авторських неологізмів-оказіоналізмів поширюється в мові з творів сучасної художньої літератури, а це вимагає не лише їх фіксації, а й детального вивчення та аналізу. В сучасному мовознавстві їх називають голофразисні конструкції (далі – ГК). Останнім часом вони набувають дедалі більшої популярності, тому і стали предметом нашого дослідження.

Актуальність зазначеної теми зумовлена необхідністю всебічного системного лінгвістичного аналізу голофразисних конструкцій та осмислення принципів їх функціонування та класифікації.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Оказіональне словотворення завжди привертало увагу дослідників завдяки незвичності форми, концентрації семантичного навантаження та розмаїттю функцій серед яких прагматична, стилістична, гумористична і художньо-естетична [4, с. 22].

Неузуальне індивідуально-авторське словотворення було в центрі уваги дослідження Ж. Колоїз [13]. Лінгвокогнітивний та комунікативно-когнітивний аспекти оказіонального словотворення в сучасному англомовному кінодискурсі досліджувала Д. Гайданка [5]. Т. Карпухіна зосередила увагу передусім на способах утворення оказіоналізмів в одноморфемних текстових сполученнях англійської сучасної прози [9].

І. Дегтярьова приділяла увагу явищу голофразису під час дослідження стилістичних засобів реалізації мовної економії в українській постмодерністській прозі і зазначала: «ці одиниці широко вживаються у романо-германських мовах, оскільки аглютинація, словесна економія, уникання складних синтаксичних структур та ампліфікації прийменників характерна для нефлективних мов» [6, с. 138–139]. І. Ковиньова розглядала досліджуване поняття із стилістичного погляду і визначила його як потенційний спосіб економії мовних зусиль [10].

Мета дослідження – проаналізувати особливості функціонування голофразисних конструкцій у сучасній англомовній літературі.

Виклад основного матеріалу. Об'єктом нашого дослідження стали голофразисні конструкції, зібрані методом суцільної вибірки із творів англомовної художньої літератури сучасних авторів, зокрема Софі Кінселла "Confessions of a Shopaholic", "Shopaholic Ties the Knot"; Лорен Вайсбергер "Revenge Wears Prada", "Devils Wear Prada", "Everyone Worth Knowing" та Нікола Юн "Everything, Everything".

Методика дослідження ґрунтується на застосуванні загальнонаукових методів (індукція і дедукція), емпірико-теоретичних методів аналізу й синтезу, методу суцільної вибірки, словотвірного аналізу та лінгвістичної дефініції.

В сучасній англійській мові часто трапляються словосполучення, фрази, навіть цілі речення, які функціонують як окрема лексична одиниця і є внесеними до словника, наприклад*: state-of-the-art; down-to-earth; up-and-coming; mother-of-pearl; man-at-arms; merry-go-round; forget-me-not; maid-of-honor; husband-to-be; salt-and-pepper* та інші. У нашій науковій доробці ми розглянемо схожі лексичні одиниці (*least-personal* ***let's-wish-the-happy-couple-congratulations*** *toast*; ***not-quite-British, probably-just-too-many-years-on-Park-Avenue*** *accent* (Weisberger), але, на відміну від узуальних синтаксичних дериватів, вони утворюються методом неузуального словотворення – голофразисом.

Голофразис визначаємо як оказіональний різновид лексико-синтаксичного способу словотворення, коли фраза стає одним словом і набуває нової семантики. Кількість таких оказіональних лексичних одиниць у художній літературі постійно зростає. Це пояснюється низкою лінгвістичних та екстралінгвістичних причин, зокрема, прагненням урізноманітнити художній стиль новими незвичайними виразами, більш влучно та лаконічно передати певні поняття, стани, почуття, які неможливо конкретно описати.

У мовознавстві немає єдності щодо термінологічної ідентифікації голофразису. Є низка співвідносних термінів цього поняття: 'зрощення, злиття' (В. Виноградов), 'аглютинація' (Ф. де Соссюр), 'штучні номінації' (А. Журавльов), 'вербалізовані номінальні конструкції' (М. Єфімова), 'синтаксичне словоскладання' (А. Левицький) 'голофразис' (І. Арнольд, В. Ізотов, І. Ковиньова); 'гайфенізація' (Ковиньова).

За лінгвістичною природою ГК поділяються на конструкції номінативного та атрибутивного типу. Номінативний голофразис називає певне поняття, явище, окреслюючи його безпосередні властивості, викликає асоціації та створює тим самим певний образ в уяві читачів. Атрибутивний – утворюється для увиразнення якості об'єкта за допомогою лексико-семантичних і морфологічних засобів. Сутністю голофразису як способу оказіонального словотворення є згортання синтаксичної одиниці в лексичну з метою надання експресії, створення самобутнього авторського стилю, а також лаконічності висловлювання.

Активність використання голофразису як способу оказіонального словотворення та поява значної кількості ГК зумовлена потребою трансформувати цілі речення чи словосполучення в одну лексему та використовувати їх у контексті як номінативну чи атрибутивну одиницю.

ГК містять слова різних частин мови, що зазвичай поєднуються за допомогою дефісів, залишаючись семантично одним поняттям. Графічно ГК можуть також оформлюватися за допомогою лапок або виділення курсивом. Саме їх графічне оформлення і вказує на тимчасовий характер цих оказіональних лексичних одиниць. Хоча, на нашу думку, певні ГК можуть з часом вводитися до словників і ставати повноцінними членами мови. Російські лінгвісти В. Ізотов та І. Ковиньова у своїх лексикографічних працях досліджують шляхи введення ГК до словника та специфіку побудови самої словникової статті з цими новоутвореннями в мові [7; 8].

Головним способом утворення ГК є конверсія двох типів: субстантивація та ад'єктивація. Субстантивація – це перехід слів із інших частин мови до розряду іменників і, відповідно, набуття властивості вказувати на предмет. Конкретні приклади субстантивованих ГК простежуємо в романах Лорен Вайсбергер "Revenge Wears Prada" and "Devils Wear Prada": "… I said firmly, although my voice betrayed me with its deep, raspy, ***just-woke-up-ness***" (Weisberger); "… what do ***twenty-three-year-olds*** do in this city for fun?" (Weisberger). Як бачимо, оказіональні лексеми '*just-woke-up-ness*' і '*twenty-three-year-olds*' є прикладами субстантивованих ГК. Перша з них – '*just-woke-up-ness*' – експліцитно й лаконічно називає і водночас характеризує стан людини щойно після пробудження. ГК '*twenty-three-year-olds*', маючи в собі ознаки числівника і займенника, теж значно економить мовні зусилля, які б знадобилися на опис цього поняття.

Номінативні ГК дають нову експресивну назву особі чи явищу, наприклад: "Andy watched for just a moment as ***Miranda's soon-to-be-ex-assistant*** tried fruitlessly to remember the list of things that had just been dumped in her lap" (Weisberger); What's ***Alicia-Bitch-Long-legs*** doing here? (Kinsella).

Ад'єктивація є переходом інших частин мови у прикметник, тобто набуття синтаксичних функцій і категоріального значення прикметника. Атрибутивні ГК виступають у ролі емфатичних ампліфікаційних означень, які можуть складатися з трьох елементів і досягати навіть десяти, наприклад: "*This means it must be quite big. Not* ***television-cameras-CNN-world's-press-on-tenterhooks*** *big, obviously. But* ***fairly-good-turnout*** *big*" (Kinsella); "*The first time Olly's dad gets afternoon drunk—violent drunk,* ***yelling-at-the-top-of-his-lungs drunk, doesn't-remember-what-happened-the-next-day*** *drunk*" (Yoon); "*That was just one of my stupid,* ***speak-aloud, brain-not-engaged*** *moments*" (Kinsella); "*I'd experienced enough to fill a hundred* ***just-out-of-college*** *jobs*" (Weisberger).

Структурними елементами атрибутивних ГК в художній літературі є такі лексичні одиниці англійської мови, як: 'look', 'face' 'tone', 'voice', 'smile', 'expression', 'air', 'attitude' 'manner' тощо, які описують поведінку, голос, інтонацію чи вираз обличчя персонажів: "… *I'm-the-doctor-and-I'm-afraid-I-have-some-bad-news-for-you* ***face***" (Yoon); "*an all-too-familiar* ***expression*** *of extreme displeasure"; an undeniable I'm-yours-for-the-taking* ***smile****; "a* ***king-of-the-pride expression****;* ***his trying-to-tread-carefully tone*** (Weisberger); *"a friendly-yet-professional* ***manner****"* (Kinsella).

Завдяки незвичайному графічному образу ГК виділяються в тексті і приваблюють увагу читача, підкреслюючи особливу виразність атрибутивного комплекса. Суб'єктивне й оказіональне переосмислення мовних одиниць у контексті створює естетично вартісні образи та асоціації: *"****thank-you-for-bringing-me-to-this-fabulous-place*** *tone*" (Weisberger); *"****I-know-something-you-don't-know*** *tone* (Weisberger); *"I could give him a careless,* ***I'm-with-the-fifteenth-richest-single-man-in-Britain*** *wave"* (Kinsella).

Отже, основними функціями ГК в досліджуваній літературі є: номінація предметів, явищ, персонажів твору; характеристика персонажів, опис їх емоцій, настроїв, переживань взаємовідносин; економія мовних засобів та лаконічність вираження авторської думки; увиразнення змісту твору та відображення експресивно-інформативного навантаження. Загалом ГК, утворені поєднанням слів, формують нові семантичні значення, а отже, відіграють важливу роль у творенні індивідуально-авторського стилю.

Висновки і перспективи. Важливим фактором розвитку мови є виникнення нових лексичних одиниць у її структурі. Голофразис є одним із продуктивних способів оказіонального словотворення в сучасній англійській мові. Результатом голофразису є ГК, що активно функціонують у сучасній англійській літературі. Голофразисні конструкції утворюються шляхом зрощення словосполучень або навіть цілих речень,

охоплюючи фразеологізми і фрази, які вже стали мовним кліше і сприймаються людською свідомістю як одне слово.

Проаналізувавши ГК у художніх текстах, можемо зробити висновок, що ці багатокомпонентні одиниці утворюються в мові спонтанно, що й надає їм особливої експресивності.

Перспективами подальших розвідок є дослідження ГК англійської та української мов у порівняльно-зіставному аспекті з метою виокремлення спільного на відмінного.

Література:

1. Алешина А.А. Классификация голофрастических конструкций в английском языке (на материале романа L. Weisberger "The devil Wears Prada"). *Ученые записки Орловского государственного университета. Серия: Гуманитарные и социальные науки.* 2014. Т. 4. № 60. С. 115–117.
2. Андрішко О.М. Голофразис у літературно-критичних статтях Ганни Улюри. Лексико-граматичні інновації в сучасних слов'янських мовах: VIII Міжнародна наукова конференція (м. Дніпро, ДНУ імені Олеся Гончара, 06–07 квітня 2017 р.) : матеріали / укладач О.К. Куварова ; під загальною редакцією проф. Т.С. Пристайко. Дніпро : Акцент ПП, 2017. 188 с.
3. Арнольд И.В. Стилистика. Современный английский язык: учебник для вузов. 13-е изд., испр. и доп. Москва : Флинта: Наука, 2016. 384 с.
4. Гайданка Д.В. Лінгвокогнітивна природа конденсованих оказіоналізмів в англомовному телевізійному дискурсі. *Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія: Філологія 2 (40).* Одеса, 2019. с. 22–27
5. Гайданка Д.В. Оказіональне словотворення у сучасному англомовному кінодискурсі: лінгвокогнітивний і комунікативно-когнітивний аспекти : дис. ... канд. філол. наук: 10.02.04 – германські мови. Херсонський держ. ун-т. Херсон, 2018. 238 с.
6. Дегтярьова І.О. Стилістичні засоби мовної економії у постмодерністському тексті. *Дослідження з лексикології і граматики української мови* : зб. наук. пр. /за ред. проф. І.С. Попової. Дніпро : Видавець Біла К. О. Вип. 12. 2012. С. 133–141.
7. Изотов В.П., Ковынева И.А. От голофрастической конструкции к словотексту. *Современные проблемы науки и образования.* 2015 (2). С. 362–368.
8. Изотов В.П., Ковынева И.А. Голофрастические конструкции в лексикографическом освещении. Проект словаря голофразисов. Saarbrücken, 2011. 67 с.
9. Карпухина Т.П. Способы образования окказиональных слов в одноморфемных текстовых цепочках в английской художественной прозе. *Вестник Чувашского университета.* 2006. № 1. С. 3–14.
10. Ковынева И.А. Голофразис как способ экономии языковых усилий. *Baltic Humanitarian Journal.* 2017. Т. 6. № 4(21). С. 110–112.
11. Ковынева И.А. Голофразис как способ словообразования в русском языке : автореф дис. канд. филолог. Наук : спец. 10.02.02 «Русский язык». Орловский государственный университет. Орел. 2007. 22 с.
12. Ковынева И.А. Лексикографическая поэтика голофрастических конструкций. *Культура и цивилизация.* 2017. Том 7. № 1А. С. 371–380.
13. Колоїз Ж.В. Неузуальне словотворення: монографія. Кривий Ріг : НПП Астерікс, 2015. 156 с.
14. Кузнецова А.А. Актуальные проблемы создания новых лексических единиц и их функционирование в современном англоязычном дискурсе. *Филологические науки. Вопросы теории и практики.* 2014. № 10 (40). Ч. II. С. 93–96.
15. Никитченко К.П. Лінгвокогнітивна природа способів оказіонального словотворення в англомовному постмодерністському художньому тексті : дис. … канд. філолог. наук : 10.02.04. – германські мови. Одеський національний університет ім. І.І. Мечнікова. Одеса, 2017. 274 с.
16. Пономарева О.Б. Когнитивные и прагма-стилистические аспекты семантической деривации голофрастических конструкций в современном английском языке. *Вестник Тюменского государственного университета.* 2005. № 2. С. 184–192.
17. Bauer L. Compounds and Minor Word-Formation Types. The Handbook of English Linguistics. Ed. by B. Aarts, A. McMahon. Oxford : Blackwell Publishing Ltd, 2006. P. 483–506.
18. Hohenhaus P. How to Do even More Things with Nonce Words (Other than Naming). Lexical Creativity. Texts and Contexts. Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2007. P. 15–39.
19. Hohenhaus P. Lexicalization and Institutionalization. Handbook of Word-Formation. Ed.by R. Lieber, P. Štekauer. Dordrecht : Springer, 2005. P. 353 –375.

Джерела ілюстративного матеріалу:

20. Kinsella S. Confessions of a Shopaholic. Dell; Reprint edition (November 4, 2003). 368 p.
21. Kinsella S. Shopaholic Ties the Knot. Dell; 1st edition, 2004. 416 p.
22. Weisberger L. Everyone Worth Knowing, Harper Collins, 2013. 400 p.
23. Weisberger L. Revenge Wears Prada: The Devil Returns, HarperCollins, 2013. 432 p.
24. Weisberger L. The Devil Wears Prada, Harper, 2007. 257 p.
25. Yoon N. Everything, Everything. New York: Penguin Random House Company, 2015. 310 p.

Goltsova M. Holophrasis as a means of occasional word formation in the English language

Summary. The main feature of the language as a living organism is a continuous development throughout all its levels; especially, it refers to the level of word formation. A lot of new words appear in the language every day, naming that which is contemporary, including phenomena and processes. They play a significant role and act as a great impetus to the evolution of the language. In order to understand the meaning of these neologisms it is also very important to define the way in which these new word were created. Occasional word formation has always been the focus of linguistic research due to its unusual form, concentration of semantic load and numerous functions.

The article deals with the theoretical aspects of holophrasis as the means of occasional word-formation in the English language. The purpose of the study is to reveal the peculiarities of holophrastic constructions functioning in modern English fiction. The purpose of this study entails our application of complex methodology via general scientific methods, such as induction, deduction, introspection and analysis. Modern English fiction served as the research material that enabled us to sample holophrastic constructions.

We define holophrasis as an occasional type of lexical and sematic means of word formation, which transforms the syntactic unit into its lexical equivalent. Although holophrastic construction comprises several words, it is regarded as the only one. According to lexical and grammatical characteristics holophrastic constructions can belong to nominative and attributive types.

The holophrastic construction with its complex syntactic structure and built-in predication is capable of conveying a large amount of expressive information in a concise manner. The context of holophrastic construction usage is usually limited by the sentence, in which it is used. The emphatic character, vivid expressiveness, self-contextualisation and their ability to save linguistic efforts are distinguishing features of holophrastic constructions. They are used with the aim of adding originality, unique character and vivid expressiveness in modern fiction.

Key words: means of word-building, holophrasis, holophrastic construction, occasional word formation, occasional lexical units.